

Gondolatok a gyermekek testi bántalmazásáról

„... a tagállamoknak meg kell tiltaniuk a gyermekek testi fenyítésének minden formáját”.

Ma is viták témája egy Norvégiában élő öt-gyermekes család (a férj román, a feleség norvég származású) 2015-ben lezajlott, gyermekek testi fenyítésével kapcsolatos, drámai kimenetelű emlékezetes esete. A hazai média érdeklődésének középpontjába került ügy arra vonatkozott, hogy a norvégiai gyermekjóléti és gyermeki jogvédelmi hatóság megvonta a szülőktől gyermekek felügyeleti jogának gyakorlását, és a gyerme-

kek intézeti elhelyezését indítványozta. A hatóság – többek között – azzal vádolta a szülőket (mindenekelőtt az édesapát), hogy rosszul bánnak gyermekeikkel, illetőleg, hogy a testi fenyítést (gyermekverést) is nevelési módszer gyanánt alkalmazzák. Nyilvánvaló, hogy a bántalmazó szülői magatartással szemben hozott – kétségtől drasztikus – intézkedés jogi alapja abban áll, hogy a norvégiai gyermekvédelmi törvény jogszabályba foglaltan explicit módon tiltja a gyermek testi fenyítését. Ennek az esetnek a kapcsán néhány gondolatot szeretnék megfogalmazni a „gyermekverés” kérdéséről, jóllehet a pedagógiában a testi fenyítés kérdése már régebből nem igazán téma, hisz az – számos más kérdéstől eltérően – végérvényesen megoldottnak tekintett, azzal a megcáfolhatatlan végkövetkeztetéssel, miszerint a gyermek testi bántalmazásában nem rejlik semmiféle potenciális nevelési erő, következésszerűen ezt a durva és szenvedést okozó módszert egyszerűen el kell vetni. Ez a következtetés megegyezik az 1989. november 20-án az ENSZ közgyűlésén elfogadott, „A gyermek jogairól szóló egyezmény” (Convention on the Rights of the Child) című dokumentum szellemével, illetve annak explicit követelményével, miszerint a gyermek testi fenyítését jogi eszközökkel a leghatározottabban tiltani kell.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1666 (2004/1) számú ajánlása is a gyermekekkel szemben alkalmazott testi fenyítés Európa-szerte történő megtiltására vonatkozik: „... a tagállamoknak meg kell tiltaniuk a gyermekek testi fenyítésének minden formáját”. A Parlamenti Közgyűlés továbbá arra is felhívta a tagállamok figyelmét, hogy a gyermekek elleni megalázó büntetés és erőszakos bánásmód minden lehetséges formáját, annak valamennyi módozatát szigorúan be kell tiltani. Mindezt annak a jelmondatnak a szellemében teszi, miszerint „az embereket nem szabad ütlegelni, és a gyermek is ember”. Ebben a kérdéskörben az a tény öröndetes, hogy a testi fenyítés, mint durva, embertelen és megalázó, etikai szempontból elfogadhatatlan büntetési módozat betiltása, akár a családon belüli nevelés, akár az iskolai oktatás vonatkozásában, jó ideje (gyakorlatilag jó két-három évtizede) a legfontosabb nemzetközi intézmények (ENSZ,

UNICEF, UNESCO, Egészségügyi Világszervezet, Európai Tanács stb.) szándékában áll. Ma már azt látjuk (legalábbis európai kitekintésben), hogy számos országban a korszerű gyermekvédelmi törvények vagy egyértelműen (tehát jogszabályba foglaltan) tiltják, és kivételt nem téve sokféle formában büntetik (lásd a norvégiai család esetét) a testi fenytés (és nyilván minden másfajta gyermekbántalmazási forma) alkalmazását, vagy pedig azt szögezik le, hogy a gyermeknek joga van fájdalom, illetve testi és lelki szenvedést okozó bántalmazások hiányában fejlődni, épen és egészségesen felnőni. A törvényerejű tiltás abból az elvi megfontolásból indul ki, hogy a testi-lelki épség, az emberi méltóság, a személyes becsület jogi védelme nemcsak a felnőtteket, hanem a kiskorúakat is megilleti.

Napjainkban a jogszabályok egyértelműen tiltják a gyermek ütlegelését, megverését, s ekképp a bántalmazókat nemcsak morálisan, hanem büntetőjogilag is felelősségre lehet vonni.

Ugyanakkor a gyermekek testi fenytésének, valójában ütlegelésének (elpáholásának), vagy más formát öltő fizikális bántalmazásának törvényes kerek között történő tiltására azért is szükség van, mert a tapasztalat azt igazolta, hogy egyes pszichológiai és pedagógiai adatok alapján megfogalmazott egyszerű ajánlások, amelyek csupán leszögeznek, hogy a gyermeket szeretetteljes környezetben kell nevelni, és védelmezni kell mindenfajta tettelegességtől és brutális, testi-lelki sérüléseket okozó erőszakosságtól, nem voltak képesek meggátolni a nevelési célzatú testi fenytés megalázó és erkölcsi szempontból egyszersmind visszataszító jelenségét. Noha nagyszüleink idején szinte magától értetődő, természetes és elfogadhatónak ítélt fegyelmező eszközt, illetve nevelési módozatot képezett, ha a szülő testi erőfölényét a védtelen gyermek vonatkozásában fájdalom kiváltásának céljával használta, napjainkban a jogszabályok egyértelműen tiltják a gyermek ütlegelését, megverését, s ekképp a bántalmazókat nemcsak morálisan, hanem büntetőjogilag is felelősségre lehet vonni. Ugyanakkor a jogsérelem esetében a gyermekek vonatkozásában felelősséggel rendelkező szakemberek is – tanárok, orvosok, védőnők, szociálpedagógusok, papok, pszichológusok stb. – felelősségre vonhatják, illetve feljelenthetik a bántalmazókat (amennyiben a gyermek bántalmazásról árulkodó jeleket észlelnek, illetve a jól ismert Kempe-féle „megvert gyermek szindrómának” jeleit látják). Napjainkban arról adhatunk számot, hogy a világ több civilizált demokratikus országában jogszabályok révén, illetve a törvények erejével védelmezik a gyermekek emberi méltóságát, amennyiben tiltják nemcsak a szó szoros értelmében vett gyermekverést, hanem a nevelőknek bármiféle sértő, fizikai fájdalmat és sérülést kiváltó vagy lelki károkat okozó (egyébként pedagógiailag teljesen célszerűtlen és hatástalan) erőszakos bántalmazó bánásmódját is. Így például Svédországban 1957-től, illetve 1979-től, Finnországban 1983-tól, Angliában 1986-tól az állami iskolákban és 1999-től a magániskolákban, Norvégiában 1987-től, Ausztriában 1989-től, Cipruson 1994-től, Olaszországban 1996-tól, Dániában és Magyarországon 1997-től, Lettországbán 1998-tól, Horvát-

A gyermekbántalmazás még mindig világméretű, szociális, pedagógiai, orvosi és lélektani vetületeket egyaránt magába foglaló, súlyos probléma.

országban 1999-től, Izraelben, Németországban és Bulgáriában 2000-től, Belgiumban 2001-től, Izlandon 2003-tól, Romániában 2004-től, Görögországban 2006-tól és Hollandiában 2007-től léptek életbe a gyermek testi bántalmazását explicit módon tiltó korszerű gyermekvédelmi törvények. Mint ismeretes Románia aláírta az ENSZ „A gyermek jogairól szóló egyezmény”-t, (amit igencsak korán, már 1990-ben ratifikált, a 18/1990-es törvény révén), és ebben a minőségében a gyermekbántalmazás explicit tiltására vonatkozó kitéltet belefoglalta a 272/2004-es gyermekvédelmi törvénybe, és azt egyszersmind szentesítette. E törvény 90-ik cikke-

lye félreérthetetlenül leszögezi, hogy „Tilos a gyermek bármilyen formában történő testi bántalmazása”. Láthatjuk, hogy ez előbbieken felsorolt országokban a gyermek bármilyen céllal történő megverése vagy bántalmazása (még az egyszerű fülhúzás, pofon, fenekelés vagy az úgynevezett nyakleves vagy tenyeres is) bűncselekmény, természetesen szigorúan büntetendő cselekedet. Meglehetősen furcsának találhatjuk, hogy egyes országokban, noha a törvény tiltja a gyermekek testi fenytését és bántalmazását, azt büntetőjogilag mégsem szankcionálja. Pedig például az Emberi Jogok Európai Bírósága is még 1998-ban törvényellenesnek, implicite bünténynek minősítette a nyers testi erőnek (vontaképpen a gyermekverés mindenféle változatának) pedagógiai büntetesként való alkalmazását a gyermek nevelésében. Ennek ellenére sajnos a világ több mint 150 országban a testi fenytés (mint kegyetlen nevelési eszköz) nem tiltott, így tehát mintegy 1,5 milliárd gyermek van kitéve a bántalmazások lehetőségének. Ezek szerint azt lehet mondani, hogy a gyermekbántalmazás még mindig világméretű, szociális, pedagógiai, orvosi és lélektani vetületeket egyaránt magába foglaló, súlyos probléma.

A továbbiakban a gyermek jogairól szóló, a fentiekben már megemlített Egyezmény ama három cikkelyét szeretném bemutatni, amelyekben (nyilván pedagógiai és pszichológiai ajánlások alapján) a gyermek bármiféle bántalmazásának tiltása egyértelműen kifejezésre jut:

– Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést annak érdekében, hogy az iskolai fegyelmet a gyermeknek, mint emberi lénynek a méltóságával összeegyeztethetően és az Egyezménynek megfelelően alkalmazzák (28. cikk, 2. pont);

– Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni (37. cikk, a. bekezdés);

– Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy az elhanyagolás, a kizsákmányolás és a durva bánásmód, a kínzás vagy a kegyetlen,

embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód bármely más formájának, illetőleg a fegyveres konfliktusnak áldozatává vált bármely gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való beilleszkedését megkönnyítsék. Ennek a rehabilitációnak és a társadalomba való beilleszkedésnek a gyermek egészségét, önbecsülését és emberi méltóságát fejlesztő körülmények között kell történnie (39. cikk).

Könnyen belátható, hogy az Egyezmény nem hagy szabad teret egyetlen, hagyományos vagy újabb keletű, többé-kevésbé erőszakközpontú és tettelegesség alapú bántalmazási formának sem. Köztudott például, hogy a vesszőzés (a testi fenyítés klasszikus példája, pláne a régi iskolakultúrákban), a megrázás, a fenékverés, a térdepeltetés (és más kényelmetlen és fájdalmat okozó testhelyzetekbe kényszerítés), a tenyeres vagy kézre ütés, a pofoncsapás, a fül- és hajhúzás, a nyakleves, a csípés, a karmolás, az erőszakos megragadás és megszorítás, a lökdösés, a megrúgás, sőt a sarokba állítás, az ütlegeléssel történő fenyegetés vagy a rettegésérzést kiváltó, olykor speciális eszközöket (pálca, vonalzó, fakanál, nadrágszíj stb.) is igénylő ijesztgetés formáit is, voltaképpen a „gyermekverés” nemzedékről nemzedékre áthagyományozódó módszereit évszázadok hosszú során keresztül alkalmazták a jellemhibákkal rendelkező, „rossz viselkedésű” vagy „fegyelmeztetlen” gyermek megbüntetésére mind a családon belüli nevelésben, mind pedig az iskolában. Örvendetes azonban, hogy a testi fenyítés és sértés eme változatos formáinak elvetése napjainkban – a nemzetközi és egyes nemzeti törvények szellemében – egyre érzékelhetőbb mértékű elfogadásra talál, jóllehet a szülők, sőt a pedagógusok egy jó része még mindig helyesli ennek a metódusnak az időnkénti alkalmazását. Nem számolnak azzal a ténnyel, hogy a testi fenyítés részint pedagógiai szempontból teljesen célszerűtlen, részint etikailag elfogadhatatlan, részint pedig, hogy az a legtöbbször változatos, gyakorta súlyos, esetenként egész életen át ki nem heverhető lelki-érzelmi rendellenességeket okozhat. Pedagógiai alapvetésben mindenképpen szerencsés fejleménynek tartjuk, hogy a gyermek fizikai bántalmazását, illetve valamilyen testi fájdalmának nevelési célzatú előidézését, a gyermek emberi méltóságát sértő és megalázó brutális büntetési formák használatát, de még a legenyhébb fenyítési válfajok alkalmazását is, ma már nemcsak orvosok, jogászok, pedagógusok, teológusok és pszichológusok ellenzik (hiteles kutatási adatok alapján), hanem modern gyermekvédelmi törvények is egyértelműen tiltják. Eme tiltást mindenekelőtt az legitimálja, hogy a testi fenyítés össze nem egyeztethető sem a humanisztikus gyermekszemlélet elgondolásaival, sem a gyermeklélektannak az egészséges fejlődésre vonatkozó törvényszerűségeivel és feltételrendszerével, sem pedig a pedagógiai elméletek szeretetre, tiszteletre, megértésre, biztonságra, elfogadásra és jogokra vonatkozó alapelveivel. Mindez arra készíti a nevelőket, hogy egy alapvetően emberséges, gyermekközpontú, szeretetcentrikus,

Az Egyezmény nem hagy szabad teret egyetlen, hagyományos vagy újabb keletű, többé-kevésbé erőszakközpontú és tettelegesség alapú bántalmazási formának sem.

kedvességen és szelídségen alapuló pedagógiai koncepció iránt köteleződjének el, és ne tévesszék soha szem elől azt a megfontolást, miszerint a gyermeknevelés mindenekelőtt a szív, illetve a szeretet dolga. Megcáfolhatatlan pedagógiai tényként könyvelhetjük el, hogy a gyermek kiszolgáltatott helyzetével való visszaélést megtestesítő testi bántalmazás bármennyire is heves, a gyermek viselkedésén nem tud számottevően jó irányban változtatni, jellemében, mondhatni egész személyiségében nem képes előremutató minőségi fejleményeket előidézni. Rendszerint a fenyítéstől és a félelemkeltéstől elvárt következményekkel egyenesen ellentétes hatásokat, testi és lelki sérüléseket vált ki, és végül sajnos arról győzi meg a gyermeket, hogy az erőszakos megnyilvánulások a nézeteltérések és konfliktusok megoldásának fő módozata. Tapasztalati tény, hogy a gyermek bántalmazása mint gyermekellenes bűncselekmény gyakran hozható összefüggésbe a későbbiekben kialakuló olyan mentális és személyiségbeli, esetenként maradandó problémákkal, mint amilyen a depresszió, az érdektelenség, az agresszivitás, a szorongás, a tanulási nehézségek, a viselkedési zavarok vagy a különböző függőségek. Végül azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a bántalmazott gyermek rendszerint bántalmazó felnőtté válik, hisz a szülői vagy pedagógusi erőszak (kifejezetten szuggesztív és negatív előjelű) mintáit utánzás révén több mint valószínű, hogy le fogja képezni, következőszerűen a konkrét eljárásmodokat magáévá fogja tenni.